

Промените във формите на международен бизнес в контекста на глобалните усилия за опазване на околната среда

Бистра Боева, Антоанета Василева, Веселка Павлова, Иван Стойчев, Стела Живкова*

Резюме: В съвременния свят международният бизнес във всичките му форми и разновидности е неразделна и изключително важна част от икономиката на всяка държава. Той се променя и моделира в зависимост от икономическия климат и проблемите, стоящи за решаване пред всяко общество поотделно и пред човечеството като цяло. През последните десетилетия обаче на преден план излиза не просто забогатяването и постигането на икономически растеж, а постигането на икономически растеж чрез устойчиво развитие, чрез съхраняване на околната среда и запазването ѝ за бъдещите поколения. Настоящата статия е посветена на промените, които се наблюдават в различните форми на международен бизнес под влияние именно на този глобален стремеж за опазване на околната среда. Непрекъснатата грижа за

* Бистра Боева е доктор на икономическите науки, професор в катедра "МИО и бизнес" на УНСС, e-mail: bboeva@gmail.com;

Антоанета Василева е доктор, професор в катедра "МИО и бизнес" на УНСС, e-mail: a.vasileva@unwe.bg;

Веселка Павлова е доктор, професор в катедра "Статистика и иконометрия" на УНСС, e-mail: vpravlova@unwe.bg;

Иван Стойчев е доктор, доцент в катедра "МИО и бизнес" на УНСС, e-mail: i_stoytchev@yahoo.com;

Стела Живкова е доктор, асистент в катедра "МИО и бизнес" на УНСС, e-mail: st_zhivkova@yahoo.com

околната среда и голямото внимание към устойчивото развитие неминуемо оказват своето въздействие и върху международния бизнес. В почти всички международни бизнес операции се забелязват промени, продиктувани от стремеж за опазване на природата, което води до тяхното „позеленяване“. Така, например, съвременни форми на международен бизнес като франчайзинга и публично-частното партньорство търпят някои модификации в контекста на грижата за околната среда. Традиционни форми като покупко-продажбата или веригата на доставки също се променят под влияние на устойчивото развитие. Статията представя и резултатите от емпирично изследване сред българските фирми относно тяхното участие в процеса на „позеленяване“ на българската икономика, проведено в рамките на научен проект „Глобалните предизвикателства в опазването на околната среда и промените в международния бизнес“.

Ключови думи: международен бизнес, международна търговия, околна среда, бизнес операции.

JEL: F18, F23, Q56.

Въведение

В съвременния свят, характеризиращ се с високи технологии, непрекъснато развиващи се и подобряващи се производ-

ствени процеси и уникална по своите размери глобализация, международният бизнес във всичките му форми е неразделна част от икономическия живот на всяко общество и значително допринася за увеличаването на брутният вътрешен продукт. В съвременните условия обаче все повече започва да се обръща внимание не само на икономическия растеж като такъв, но и на начините, по които той се постига. Основен проблем на икономическото развитие като цяло са: непрекъснато намаляващите запаси от естествени ресурси; замърсяването на околната среда с отпадъци и вредни емисии; изчезващото биоразнообразие – най-общо, проблемът за опазването на заобикалящата ни природа. В тази връзка през последните десетилетия на преден план излиза не просто извършването на различни бизнес операции и постигането на икономически растеж и висок стандарт на живот, а постигането на икономически растеж чрез устойчиво развитие. В рамките на тази непрекъсната грижа за околната среда и голямото внимание към устойчивото развитие, в съвременния икономически живот се наблюдава появата на един нов тип икономика, а именно “зелената” икономика. Това нововъзникнало икономическо направление, както и действията и мерките, предприемани на национално и международно ниво, за опазване на природата и нейните ресурси, неминуемо оказват своето въздействие и върху международния бизнес. Ресурсната детерминираност на международния бизнес определя и неговата обвързаност с проблемите за ефективното използване на ресурсите в национален и интернационален план. Логично е да се търси зависимостта между осъществяването на различни бизнес операции и политиките, съответно дейностите за устойчиво развитие. Политиките на национално и глобално равнище променят стопанските процеси, както и тяхното интегриране в производствени и търговски интернационални мрежи. В почти всички международни бизнес

операции се забелязват промени, продиктувани от стремеж за опазване на природата и това ги „позеленява“. На следващите редове са представени някои тенденции на развитие на международния бизнес и неговите форми под влияние на стремежа за опазване на околната среда.

1. Концепцията за устойчиво развитие

Преди да се навлезе в конкретните промени, предизвикани от съвременния стремеж за опазване на околната среда и съхранение на изчерпващите се ресурси, трябва да се изясни какво представлява устойчивото развитие. Въпросът за устойчивото развитие в нашето съвремие е изключително актуален и широко дискутиран. Съществува голямо разнообразие от определения за устойчиво развитие и какви са неговите характерни особености. Според някои автори устойчивото развитие е пакет от програми за развитие, без които проблемът с конфликта между използването на природните ресурси и социалното равенство няма да може да бъде решен (Bartelmus, 1994). Устойчивото развитие е постигане на баланс между социалните и екологичните принципи, като социално оправдано и екологосъобразно икономическо развитие (Gesehev, 2005).

Посочените виждания за устойчивото развитие, както и множеството други определения за устойчиво развитие и неговите основни характеристики, са обобщени през 1987 г. в доклад, изготвен от Световната комисия по околна среда и развитие под ръководството на Гро Брунтланд под заглавие „Нашето бъдеще“, по-известен като Доклада Брунтланд. Според този доклад, устойчиво е развитието „което удовлетворява нуждите на настоящето, без да подлага на риск способността на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди“¹.

¹ <http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html>

Икономическо развитие

В рамките на този нов възглед за развитие в съвременния икономически живот се наблюдава появата на един нов тип икономика, а именно “зелената” икономика. Това нововъзникнало икономическо направление, както и действията и мерките, предприемани на национално и международно ниво, за опазване на природата и нейните ресурси, неминуемо оказват своето въздействие и върху международния бизнес.

2. Глобалните вериги на доставка и устойчивото развитие

Глобалните вериги на доставка са част от съвременните стопански процеси, протичащи на микроравнище и обхващащи компании от различни страни. Те представляват система от трайни взаимоотношения: научноприложни, производствени, логистични (вкл. транспортни), търговски, както и информационно-управленски и договорно-правни между фирми от целия свят. Участници, от една страна, са големи компании от развити икономики, както и от нововъзникващи пазарни икономики, а от друга – малки и средни фирми, както и селскостопански производители. Фокусът по отношение на глобалните вериги на доставка е върху търсенето на добри решения за ресурсно осигуряване, както и върху трайните и стабилни отношения на фона на турбулентното международно обкръжение. Едно от най-кратките определения за глобалните вериги на доставка е, че това са „споразумения за международно сдружаване (присъединяване/internally joined-up production arrangements) (Fung, 2013). В контекста на устойчивото развитие и стремежа за опазване на околната среда възниква ново направление в рамките на глобалните вериги на доставка, а именно „зелените вериги на доставки“. Възникването на идеята за „зелени“ вериги на доставка се свързва с търсенето на пътища за по-ефективно използване на ресурсите (Srivastava, 2007, pp. 53-80). С фокусиране-

то на вниманието на купувачите към проблемите на околната среда значението на екологичното поведение на доставчиците в рамките на веригата на доставки нараства. Това се отнася с особена сила за организации, които считат подобряването на околната среда за обществена цел, а не просто проблем на разходи, рискове и фирмен престиж. За да се произвеждат продукти, които щадят околната среда, производителите трябва да работят със своите доставчици на суровини и материали. Като използват своята сила на купувачи, отраслите определят критерии за опазване на околната среда за техните доставчици нагоре по веригите на доставка. Освен че определят изискванията, големите купувачи обикновено предоставят съдействие на доставчиците, за да отговорят на екологичните изисквания. По този начин доставките и крайните продукти се превръщат в щадящи околната среда. С разпространението на този феномен по веригата на доставка тя цялата „позеленява“.

„Зеленото“ управление на веригата на доставки може да се дефинира като „интегриране на загриженост за околната среда в управлението на веригата на доставки, в т.ч. дизайн на продукта, избор на материали, производствен процес, доставка на крайния продукт до клиента и управление на продукта след приключване на срока на неговата употреба (Раковска, 2011, с. 37-49). „Зелената вълна“ в управлението на веригата на доставки акцентира върху проектиране на продукти изцяло от рециклирани материали, постигане на „нулеви“ отпадъци от продуктите в края на жизнения им цикъл и използване на по-малко гориво при снабдяването и дистрибуцията (Благоева и др., 2012). Добавянето на „зелен“ компонент към концепцията за управление на веригата на доставки е свързано с познаване и управление на взаимодействието между природната среда и веригата на доставки. Екологизацията на веригата на

доставки предполага внедряване на „зелени“ цели и определяне на необходимите за тях ресурси в рамките на корпоративната стратегия на всеки от участниците. Нещо повече, необходимо е стимулиране на доставчиците, клиентите и логистичните посредници за преминаване към „зелено“ управление на веригата на доставки.

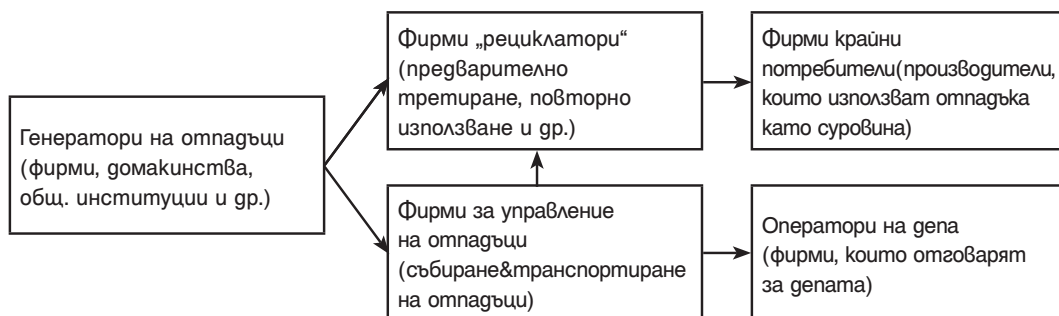
3. Отпадъците като обект на международен бизнес

Политиката на Европейския съюз в областта на управлението на отпадъците се основава на Рамковата директива за управление на отпадъците, Регламент 1013/2006/ЕО за мониторинг и контрол на превозите на отпадъци, както и множество други директиви, регламентиращи дейностите с различни потоци отпадъци. Съществува и йерархия на отпадъците, която трябва да бъде спазвана при третирането им: предотвратяване, подготовка за повторна употреба, рециклиране, друго оползотворяване (напр. с цел получаване на енергия) и депониране. В контекста на тази политика на ЕС за намаляване на вредното въздействие на отпадъците върху околната среда се оказва, че има много възможности за бизнес и за фирмите. Икономическите субекти започват да прилагат съществуващи бизнес операции по нов начин, както и да ги изменят така, че да отговарят на изискванията на закона.

“Верига на отпадъците”

Политиките за опазване на околната среда, и по-конкретно за намаляване на количеството отпадъци, задават основните цели, които трябва да се постигнат, но цялостното изпълнение е оставено на самите икономически субекти – те имат свободата да изберат начините, по които ще направят това. Практическото спазване на нормативните изисквания от страна на отделната фирма обикновено е свързано с множество разходи и допълнителни инвестиции в нови технологии или в проучване на начини за минимизиране на генерираните отпадъци (Tasta, Iraldo, 2011). В този контекст обаче се създават и нови бизнес възможности за фирмите – те могат да разширят дейността си, като навлязат в нов сектор като опазването на околната среда; възникват нови фирми или подразделения на съществуващи такива, които се занимават само и единствено с дейности, свързани със събирането и третирането на отпадъците. Постепенно се появява и разновидност на веригата на доставки, а именно верига на отпадъците. Нейните основни елементи са посочени във фигура 1.

В първата част на веригата са генераторите на отпадъци. Това могат да бъдат както домакинствата, така и всички публични и частни субекти. Следващият елемент от веригата е събирането на

Фигура 1. Верига на отпадъците (Zhivkova, 2014)

отпадъците. Това обикновено се прави от т.нар. фирми за управление на отпадъци. Те събират и транспортират отпадъците, формирайки по този начин следващото звено във веригата. Тези фирми са специализирани в събиране и транспортиране на отпадъците. В повечето случаи тези лица не се занимават с никакви други дейности за третиране на отпадъци освен тяхното събиране. Те имат договори с търговски и производствени субекти за събиране и транспортиране на отпадъците, както и с общините (които са отговорни за битовите отпадъци) за събиране и транспортиране на битовите отпадъци (Kolk, 2009). В развитите страни като Холандия например, фирмите за управление на отпадъците могат да имат договори с фирми за рециклиране, на които да доставят събраните отпадъци. В противен случай, те транспортират отпадъка или директно на депото, или до специфично определени от общината площадки. Много често отпадъците се събират направо от самите рециклиращи компании. В този случай т.нар. „рециклатори“ (фирмите, занимаващи се с рециклиране на отпадъци) събират и транспортират отпадъците със собствени превозни средства, като по този начин се избягват договорни споразумения с трети страни.

Третото звено във веригата на отпадъците представляват различните фирми, които се занимават с предварително третиране и рециклиране на отпадъци. Тези компании, след получаването на стоката, която в този случай е самият отпадък, я сортират или я преработват колкото се може повече. Целта е да се извлекат всички ценни компоненти, които могат да бъдат използвани отново. След това тези компоненти се предават (продават) на други компании – крайни потребители. Крайните потребители са обикновено производствени или преработвателни предприятия, които използват отпадъците като суровина в

производствения процес. След обработка на отпадъците, те получават изцяло нов продукт, който се предлага на пазара. Такива продукти могат да са рециклирана хартия, различни стъклени и пластмасови изделия, дори компютърни аксесоари (Zhivkova, 2014).

По този начин се създава нова верига с основна стока – отпадъците (Mahutga, 2011). В много случаи, в търсене на по-добри условия или конкретни съоръжения за третиране на отпадъци, тази верига се превръща в международна. Така описаната верига на отпадъците не е изчерпателна, но дава обща представа за промените, които настъпват в международните бизнес операции в процеса на опазване на околната среда.

Износ на отпадъци

В ЕС износът на отпадъци е забранен от Регламент 1013/2006/ЕО, който урежда надзора и контрола на отпадъците. Целта на този регламент е да се предотвратят опити за избягване на законовите изисквания за екологосъобразно третиране на отпадъци. Въпреки че износът на отпадъци извън границите на отделните страни е забранен, регламентът дава някои възможности това да се случи. Фирмите, участващи в управлението на отпадъците, използват тези възможности и по този начин възникват бизнес отношения с основен предмет отпадъците.

В съответствие с изискванията на регламента, фирмата износител трябва да получи специално разрешение от страна на гържавните органи, за да се направи износ на отпадъци. Това разрешение, наречено нотификация, трябва да бъде подадено до компетентните органи на страната-вносител. Нотификацията съдържа информация за вида и количеството на превозваните отпадъци. Нейна специфична характеристика е, че показва защо и къде се превозват отпадъците. Тя трябва да бъде

погласана от доставчика на отпаѓците (износителя в този случай) и от онзи, който приема отпаѓка, или от съоръжението, което приема отпаѓците за обезвреждане (вносителя). Такова уведомяване, по отношение на търговска практика, може да се разглежда като вид договор с предмет „Доставка на отпаѓците“ (Живкова, 2013). В Холандия, например, фирми, участващи в раздельното събиране на хартия и картон, ги изнасят за Китай (Huisman, 2008). Те имат специфични търговски договори с китайски компании, които обработват този вид отпаѓци. Раздельно събраните отпаѓци от електрическо и електронно оборудване се изнасят в страни от Азия и Африка, за да бъдат преработени при много по-ниска цена. Между 50 и 80 % от отпаѓците от електрическо и електронно оборудване, събрани в развитите страни се изнасят в развиващите се страни (Wang, Huisman и др., 2012 г.). Там те се преработват и се превръщат отново в електрически устройства и чрез международната търговия се връщат на пазарите в развитите страни.

4. Зелени обществени поръчки

Екологосъобразни („зелени“) са обществените поръчки, които се провеждат по процедура, при която екологичните съображения са взети предвид в рамките на процеса на възлагане на обществената поръчка². При възлагането на поръчки, щадящи околната среда, могат да бъдат спестени материали и енергия посредством рационалното използване на природните ресурси и да се намали количеството на генерираните отпаѓци при съобразяване с цялостния жизнен цикъл на продуктите.

Европейските обществени и административни служби изразходват годишно

² Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите *Обществени поръчки, насочени към една по-добра околна среда* (16 юли 2008 г. COM 2008)

равностойността на 17 % от брутния вътрешен продукт на ЕС за закупуване на стоки, преди всичко в сектори със сравнително високо въздействие върху околната среда. Предвид икономическата значимост на обществените поръчки, те могат да се използват като инструмент за ангажираност в национален мащаб за производство на стоки и услуги с по-висока екологична ефективност.

Този вид процедури води до ограничаване на замърсяванията и увреждането на околната среда, както и до намаляване на разходите, които трябва да направи обществото за отстраняването на тези вредни ефекти и последствията от тях.

Правителствата по света целят да покажат влияние и лидерство чрез зелените обществени поръчки, въвеждайки нови регулаторни изисквания, ценови граници за изчисляване на жизнения цикъл, предпочитани практики и бизнес модели. Общата цел е да се покаже загриженост за промяната в климата, устойчивото използване на природните ресурси, здравето и безопасността, както и за управлението на отпаѓците. Друга мотивация за налагане на зелените обществени поръчки е, че те задават тенденциите в разработването на нови продукти, производството и потреблението, и по този начин помагат на установените вече пазари да се преобразуват. През последните години обществените поръчки са силен фактор за създаване на основния пазар за зелени продукти – канцеларски материали, болнични доставки, електрически автомобили или други превозни средства (напр. автомобили на водород), конкурентна търговия и биологично чисти храни. В резултат, могат да се появят нови продукти, стандарти и бизнес модели.

Зелените поръчки като цяло са доброволен инструмент. Възложителите преценяват дали и доколко да използват екологичните съображения и на кой етап от проце-

са на възлагане на обществената поръчка да заложат екологични изисквания.

Така например в британската столица от 2001 г. действа специална инициатива за зелени поръчки – Кметският кодекс за зелени поръчки (Mayor's Green Procurement Code). Тя ангажира не само обществените институции, но и частните компании в съревнование по екологична устойчивост. От друга страна, много частни фирми в Лондон също са въвели зелените критерии при подбор на доставчици. От края на 2007 г. досега фирмите, членуващи в инициативата, са похарчили общо 742 милиона паунда за зелени поръчки. По този начин са били спестени около 80 000 тона въглероден диоксид и над 190 000 тона потенциален отпадък за сметището са били върнати в икономиката.

5. „Зелено“ публично-частно партньорство

Съвременните теоретични възгледи за публично-частно партньорство (ПЧП) и добри практики при осъществяване на мащабни инвестиционни проекти в света далеч надвишават традиционната роля на частния сектор в процеса на предоставяне на обществени услуги. Във всичките си разновидности ПЧП се възприема като взаимодействие между държавата и частния сектор (на национална и международна основа) при осъществяване на инициативи, чрез които се разрешават социално-икономически проблеми, създават се публични блага и се съдейства за устойчивото развитие на отделните страни като икономики и като граждански общества (Боева, 2008, с. 339).

Спектърът от организационно-управленски форми, методи на финансиране и технологични нововъведения при ПЧП е изключително богат. В по-широк смисъл ПЧП покрива цялата гама на сътрудничество между публичния и частния сектор. Всяко

взаимоотношение, включващо някаква комбинация от дейности на частния и неправителствения или публичния сектор, се определя като „партньорство“. Някои американски автори дефинират ПЧП като “форма на сътрудничество между държавата и частния бизнес (Lindner, 1999, p. 35)”.

От друга страна, екологичната политика на държавите има за цел да съдейства за постигането на целите на правителствата за по-устойчива околна среда. Екологичните фактори оказват благоприятно въздействие върху изпълнението на ПЧП проектите. Докато изискването материали като дървесината, например, да са от легални и надеждно управлявани източници е само по себе си една добра цел, ефективната отоплителна система за офис сграда може да спомогне за намаляване на емисиите от въглероден диоксид и консумацията на енергия (две първостепенни екологични цели) и да доведе до по-ниски общи разходи за жизнения цикъл за изпълнителя.

Съществува мнение, че екологичните технологии и материали са скъп лукс, който държавата не може да си позволи. Това очевидно е погрешно. ПЧП проектите показват, че инвестициите с цел подобряване на околната среда могат да осигурят не само най-изгодната инвестиция посредством по-ниски експлоатационни разходи, но и здравни и социални ползи като по-добри условия за работа. Въвеждането на екологични производства може да спомогне за ускоряване развитието и прилагането на екологичните технологии – сектор с нарастващо значение за икономиката.

6. „Зелен“ франчайзинг

Франчайзингът е съвременна форма на предоставяне право на ползване на търговски знания и опит, търговска марка или цяла бизнес система срещу възнаграждение. Отношенията между партньорите се уреждат с договор за франчайзинг. Фран-

чайзингът е обичайна практика в международната търговия на дребно, заведенията за хранене и други сектори на съвременното стопанство.

Най-разпространен в международния бизнес е системният франчайзинг (format franchising). При този тип споразумение франчайзодателят прехвърля на франчайзополучателя целия бизнес модел, включително методите за производство и маркетинг, системите за продажба, процедурите и управленското ноу-хау, както и използването на неговото име и права за използване на стоки, патенти и търговски марки (Василева, 2010). Франчайзодателят предоставя на франчайзополучателя обучение, текуща поддръжка, програми за стимулиране и правото на участие в съвместни маркетингови програми. Франчайзополучателят заплаща възнаграждение, представляващо процент от приходите на франчайзодателя. Може да се наложи франчайзополучателят да купи оборудване и материали от франчайзодателя, за да осигури стандартизирани продукти и еднородност на качеството.

Франчайзодателят стриктно контролира бизнес системата, за да гарантира на клиента еднообразни стандарти, еднакви услуги и качество на продукта. Някои фирми избират да работят с един координиращ франчайзополучател в дадена страна или регион. Съгласно това споразумение за независим франчайзинг (master franchising), франчайзополучателят придобива право да създава, разработва и управлява цялата франчайзингова мрежа на своя пазар и има право да сключва договори с други франчайзополучатели, поемайки ролята на местен франчайзодател. От гледна точка на фирмата-франчайзодател такова споразумение е с ниска капиталоемкост и позволява бърза експанзия. Делегирането на отговорностите по намирането и установяването на отношения с франчайзополучателите, фирмата-фран-

чайзодател сама ограничава своя контрол върху своята дейност на чуждестранния пазар. Франчайзополучателите предпочитат този тип споразумение, тъй като то им предоставя изключителни права на определена територия и възможност да реализират икономии от мащаба.

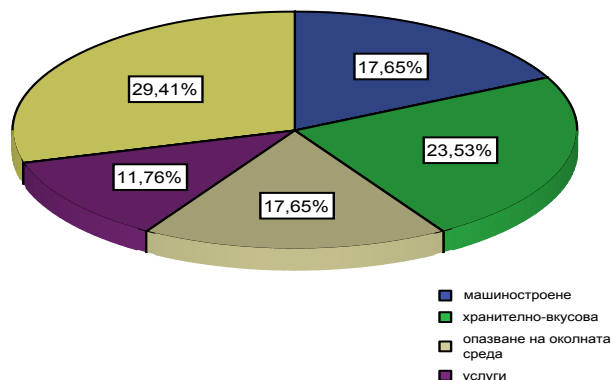
7. Българският бизнес и зелената икономика

Темата за устойчивото развитие и зелената икономика се коментира все по-често и в България. Използват се различни понятия, като зелен растеж, зелени инвестиции, зелени фирми, зелени работни места, зелени офиси, зелени градове и дори зелена България. В контекста на световните тенденции за позеленяване на икономиките България също дава своя принос в тази насока. Основните резултати от направено анкетно проучване в рамките на научен проект „Глобалните предизвикателства в опазването на околната среда и промените в международния бизнес” са представени в следващите редове.

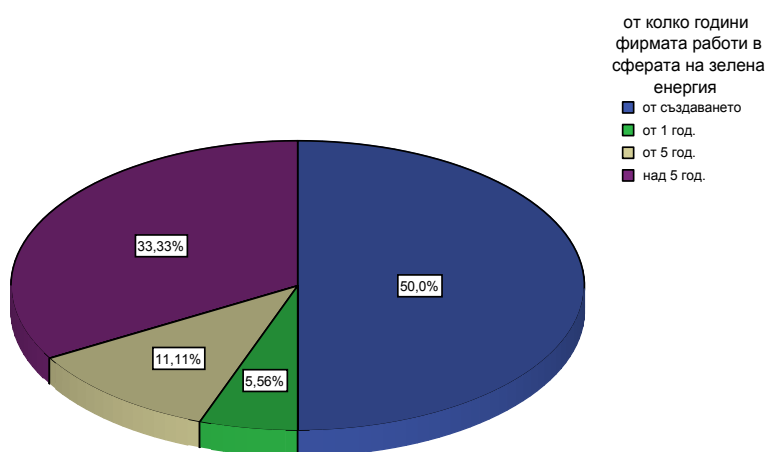
7.1. Структура на анкетираните фирми

Всички фирми, участващи в проучването, са утвърдени дружества, създадени в периода 1993-1998 г. 29,4 % от тях работят в областта на опазването на околната среда, 17,6 % от фирмите са в хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето. Сравнително най-нисък е относителният дял на фирмите, за които услугите са основен предмет на дейност (фигура 2). По отношение на това откога работят в сферата на зелената икономика, над половината от анкетираните заявяват, че се занимават с производство на зелени стоки и услуги от самото си създаване. Много малка част от фирмите (5,6 %) са заявили, че през последната година са започнали да преустройват дейността си към изискванията на т. нар. “зелена икономика” (фигура 3).

Икономическо развитие

Фигура 2. Сектор на икономиката, в който работи фирмата

Фигура 3. Продължителност на работа на фирмата в сферата на зелената икономика (в години)

По отношение на големината на фирмите, в проучването преобладават малките фирми, в които работят между 11 и 50 служители – 42,11 %. Големите фирми с персонал над 250 души и микрофирмите – с персонал до 10 души, заемат по 21 % от структурата. Сравнително най-слабо са представени средните фирми, в които работят между 51 и 250 служители (15,8 %).

7.2. Използвани методи

За разкриване степента на участие на българските фирми в зелената икономика и в процесите на опазване на околната среда беше проведено анкетно изследване чрез

излъчване на представителна извадка. Анкетиранияте фирми представляват единиците на изследването. Част от резултатите от това проучване са публикувани в статията под заглавие „Емпирично изследване на участието на българските фирми в зелената икономика“, публикувана в списание „Journal of Entrepreneurship & Innovation“, бр. 5 от 2013 г.

По-голямата част от въпросите в разработения въпросник дават възможност за повече от един верен отговор, поради което невинаги сумата от относителните дялове е равна на 100 %. Относителният размер на максималната стохастична грешка

Икономическо развитие

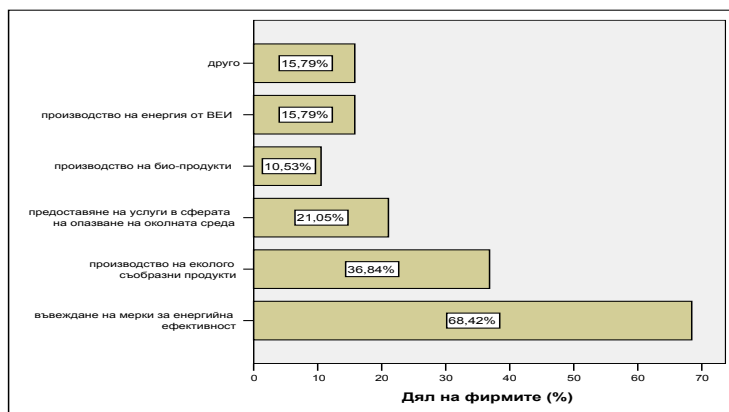
за различните относителни дялове варира между 5 % и 22 %.

Изготвеният въпросник съдържа 21 въпроса, 10 от които дават възможност само за един верен отговор. Максималният брой отговори е 11. Въпросникът беше разработен, като се взе предвид конкретната българска бизнес среда. Неговата основна цел беше да се установи дали българските фирми участват по какъвто и да било начин в зелената икономика и ако „да“, как го правят. Емпиричното проучване е проведено само в рамките на българския пазар.

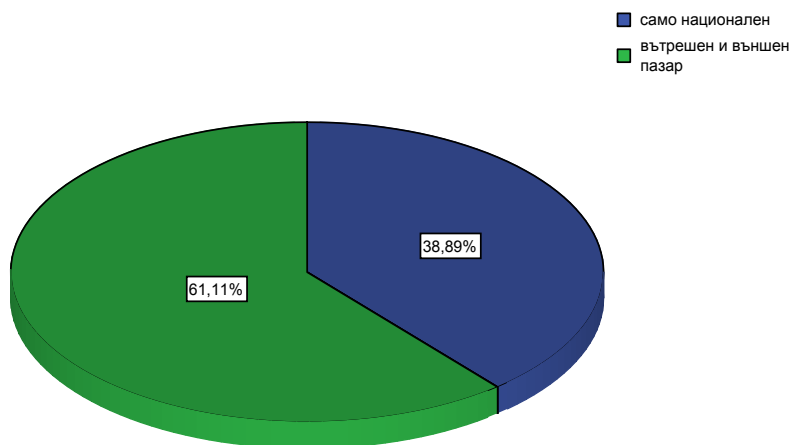
Международен бизнес

7.3. Резултати от проучването

При определяне точно в какво се изразява участието на фирмите в „зелената икономика“ беше установено, че преобладаваща част от фирмите участват чрез „въвеждане на мерки за енергийна ефективност“. Следва производството на екологосъобразни проекти, което, от своя страна, е характерно за 36,84 % от респондентите. Всяка пета фирма предоставя услуги в сферата на опазване на околната среда, а всяка десета фирма произвежда биопроductи (фигура 4).

Фигура 4. В какво се изразява участието на Вашата фирма в „зелена икономика“

Фигура 5. Сфери на пазара, към които е ориентирана фирмата

Икономическо развитие

Алтернативни отговори е предизвикал въпросът “В сферата на “зелената икономика” към какъв пазар е ориентирана Вашата фирма?”. Около 2/3 от фирмите са ориентирани едновременно и към вътрешния, и към външния пазар, а 1/3 от тях действат само на националния ни пазар (фигура 5).

Допълнително задълбочаване на анализа се получава чрез отговорите на въпроса “През последните три години (2008-2010 г.) в какви сфери на зелената икономика е инвестирала Вашата фирма?”. Над 50 % от фирмите са инвестирали във въвеждането на еко-стандарты и занимаващите се с рециклиране. Много близък като относителен дял (47,4 %) е събрал отговорът, че съответната фирма инвестира средства в областта на повишаването на енергийната ефективност.

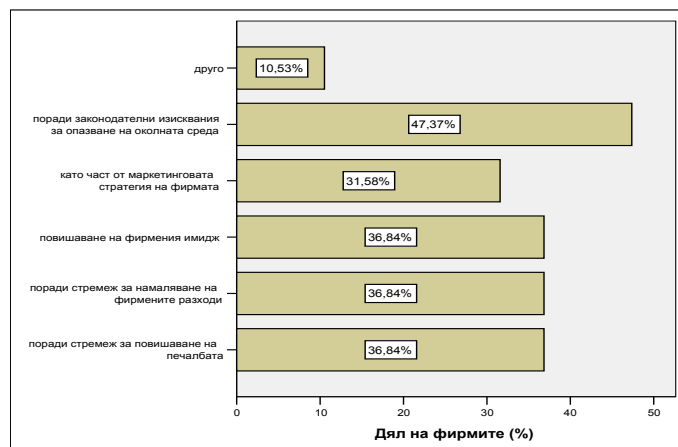
Интерес представляват факторите, които са стимулирали инвестициите на фирмите в “зелена икономика”. Около половината (47,37 %) от анкетиранията са били притиснати да инвестират в областта на опазването на околната среда поради законодателните изисквания. Всяка трета фирма твърди, че това са фактори, свързани със стремежа към повишаване на печалбата, или стремежа към намаляване на фирмените разходи, или повишаване на фир-

менния имидж, или че зелената икономика се е превърнала в част от маркетинговата стратегия на фирмата (фигура 6).

Следващият въпрос “Вашата фирма осъществява ли международно сътрудничество с чужди фирми в сферата на опазването на околната среда?” показва, че само с около 10 % преобладават фирмите, които в хода на своята дейност си сътрудничат и с чуждестранни партньори (фигура 7).

Под формата на продължение на предходния въпрос, следващият има за цел да задълбочи и конкретизира отговорите чрез разкриване на сферата, в която се реализира констатираното международно сътрудничество. Всяка пета фирма си сътрудничи с чуждестранни партньори при рециклирането. Всяка шеста фирма е избрала формата на сътрудничество при производството на зелена енергия. Всяка десета фирма пък осъществява форми на сътрудничество с чуждестранни партньори при производството на био-продукти или пък при реализирането на други специфични дейности от областта на “зелената икономика” (фигура 8).

Източниците на инвестиции, които анкетиранията фирма ползва при дейността си, свързана със зелената икономика през последните три години могат да бъдат разнообразни (фигура 9).

Фигура 6. Причини за инвестиране на фирмата в зелена икономика

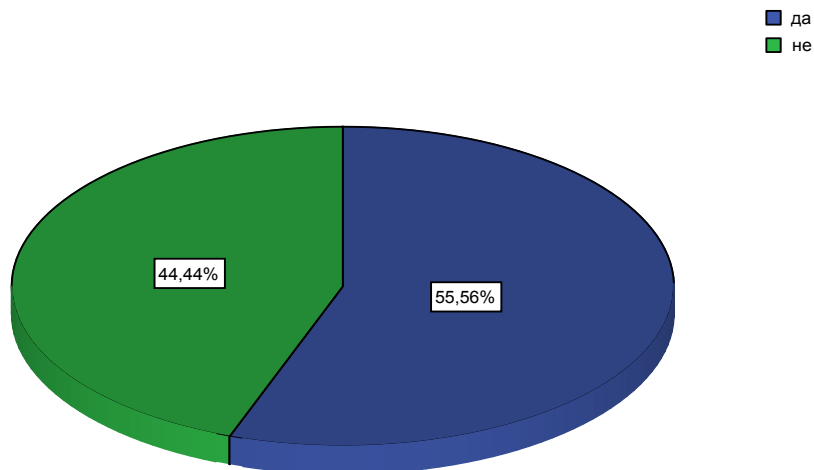
Икономическо развитие

Над 84 % от фирмите използват за целта собствени източници на финансиране. Всяка трета фирма се е ориентирала към използването на финансиране от фондовете на Европейския съюз. Една четвърт от фирмите са теглили за целта кредити от банките. Всяка двадесета фирма използва или основно, или като допълващи средства, отпуснати от държавни институции. За съжаление органите на местната власт не могат или не желаят изобщо да финансират фирми, работещи в сектора на "зелената икономика".

Разнообразни са формите на международно сътрудничество, които осъществяват фирмите. Поради това и съответ-

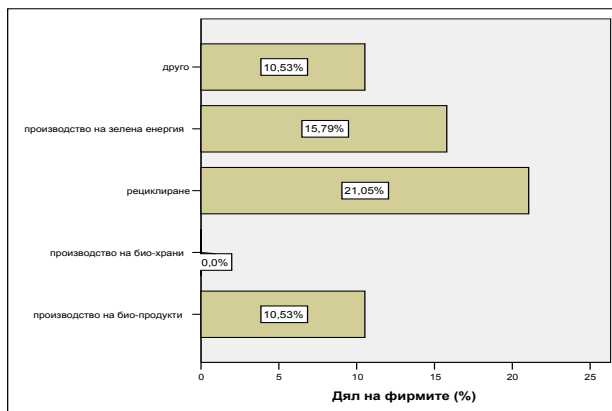
Международен бизнес

ният въпрос от анкетната карта дава възможност за отбелязване на всеки верен от общо 11 отговора. Въпреки големите възможности за избор на отговори, около 45 % от респондентите използват други, неупоменати форми за международно сътрудничество. От изброените най-широко (16,67 %) е застъпен износът на зелени продукти/услуги. Всяка девета фирма пък се е ориентирала или към преки чуждестранни инвестиции, или към франчайзинг, или към внос на зелени стоки/услуги. Всяка двадесета фирма реализира международна инженерингова дейност (фигура 10).

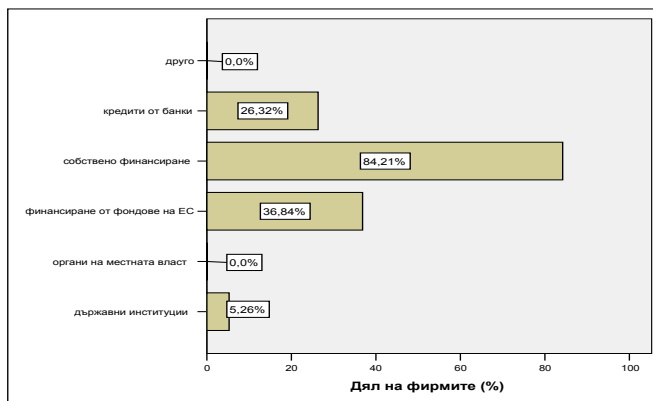

Фигура 7. Международно сътрудничество с чужди фирми в сферата на опазването на околната среда

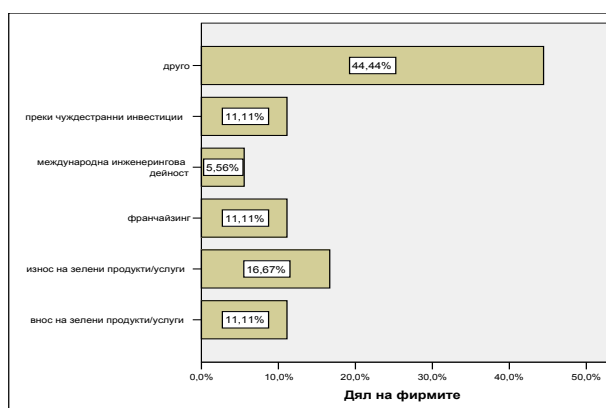
Икономическо развитие

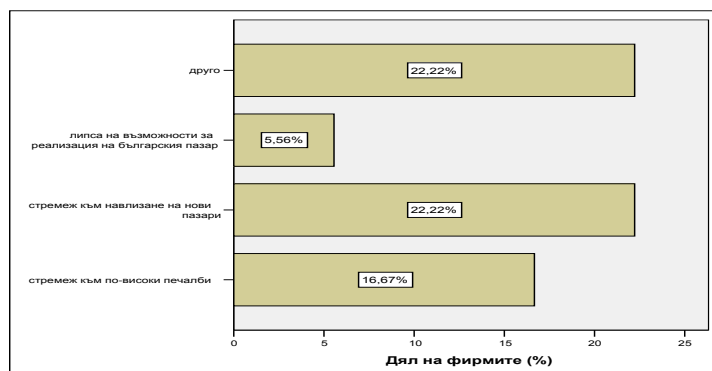
Фигура 8. Сфери на зелена икономика, в които се осъществява международно сътрудничество

Фигура 9. Източници на инвестиции в зелена икономика през последните три години

Фигура 10. Форми на международно сътрудничество на фирмите

Фигура 11. Причини за излизане на фирмата на международния пазар в сферата на зелената икономика

Допълнително задълбочаване на анализа се получава на база на отговорите на въпроса “Защо фирмата излиза на международния пазар в сферата на “зелената икономика”? Най-широко е застъпено становището за стремеж към навлизане на нови пазари” и “друго” – съответно по 22,22 %. Стремеж към по-високи печалби е поводът всяка шеста фирма да излезе на международния пазар в сферата на “зелената икономика”. Всяка осемнадесета фирма е била мотивирана за решението си да излезе на международния пазар поради липсата на възможност за реализация на българския пазар (фигура 11).

7.4. Изводи

Като обобщение на представените резултати от проучването на участието на българските фирми в зелената икономика и използваните бизнес операции могат да се направят няколко основни извода:

- българските фирми участват в “зелената” икономика, най-вече чрез въвеждане на мерки за енергийна ефективност, производство на екологосъобразни продукти, предоставяне на услуги в сферата на опазването на околната среда и производство на биопродукти, като болшинството от фирмите работят както на националния, така и на международния пазар;

- инвестиции в “зелена” икономика се влагат най-вече за въвеждане на еко-стандарты, рециклиране и енергийно ефективни мерки;
- българските фирми инвестират в “зелената” икономика поради няколко основни причини:
 - спазване на нормативните изисквания за опазване на околната среда;
 - повишаване на печалбите;
 - намаляване на разходите;
 - повишаване на фирмения имидж;
- над 50 % от анкетираните фирми си сътрудничат с чужди партньори, най-вече в областта на рециклирането, производството на зелена енергия и био-продукти основните източници на финансиране, които се използват, са:
 - собствено финансиране;
 - фондовете на ЕС;
 - кредити от банки
- най-често използваните форми на сътрудничество са: внос/износ на “зелени” продукти и услуги; преки чужди инвестиции; франчайзинг и международен инженеринг;
- българските фирми срещат множество трудности на националния пазар в сферата на “зелената икономика” – осъбяване на “зелените” продукти; липса на адекватна нормативна база; липса на интерес към този тип продукти;

Икономическо развитие

- трудностите на международните пазари се изразяват в голяма конкуренция; недостатъчно търсене на предлаганите продукти; липса на подготвен персонал и трудности при намиране на партньори.

Заклучение

В хода на изследването получените резултати предлагат разнообразни аргументи в подкрепта на приетите теза и задачи. В теоретичен план и от гледна точка на практиката е важно да се открият следните изводи и препоръки:

1. Съвременните икономически и социални процеси, съпътствани от усилията на държавите и подкрепяни от развитието на информационните технологии, утвърждават глобалните вериги на доставка като основна характеристика на международния обмен. Обвързаността е не само между държавите, а обвързаността е на равнище глобални вериги на доставка.

2. Глобалните вериги на доставка, съответно стопанските субекти в рамките на едно направление – отраслово и териториално, допринасят както за устойчивото развитие, така и за появата на нови обекти на международен обмен, създадени чрез щапящи околната среда производства.

3. За конкретната фирма, участник в глобалната верига на доставка, от съществено значение е както да следва правилата, налагани от държавата и международните организации, така също и да допринася със своето активно участие за утвърждаване на дейности и практики за устойчиво развитие и зелена икономика.

4. Резултатите както от проучванията, така и от практическото изследване, разкриват ролята на инвестициите с източник национални и международни програми. Обратно, все още не са достатъчно застъпени форми на съвместни инвестиции.

5. Проведеното проучване сред българските фирми разкрива различни тенденции в тяхното участие в „зелената икономика“.

Успоредно с предприемане на действия нагоре по веригата (инвестиции за намаляване на вредни емисии, както и инвестиции за енергийно ресурсно осигуряване чрез възобновяеми източници) са налице и мерки по създаване на „зелени продукти“. В отраслеви план се наблюдава прилагане на разнообразни инициативи в областта на устойчивото развитие и зелената икономика.

6. В качеството на проблемни области за българските фирми се очертават както проблеми от финансов характер, така и проблеми от пазарно естество при реализация на „зелени продукти“.

7. Резултатите от проучването показват и още една слабо застъпена практика, която, както е видно, има мощно присъствие в съвременните стопански процеси: зелените обществени поръчки. Участието в зелените поръчки е слабо ползвано. Разумно е държавната и местната власт да проучат и предложат стимулиращи мерки за бизнеса по отношение на зелените поръчки.

Цитирани източници:

Благоева, С., П. Данкова, 2012. Зелените вериги на доставка – възможности и перспективи (Blaogeva, S., P. Dankova. Zelenite verigi na dostavka – vazmojnosti i perspektivi)

Боева, Б., 2008. Международен мениджмънт, София, УИ „Стопанство“, с. 339.

(Boeva, B., 2008. Mezhdunaroden menidzhmant, Sofia, UI „Stopanstvo“, s. 339)

Василева, А., 2010. Съвременни форми на международен бизнес, Нова Българска Медийна Група Холдинг

(Vassileva, A., 2010. Savremenni formi na mejdunaroden biznes, Nova Balgarska Mediina Grupa Holding)

Живкова, Ст., 2013. Международен бизнес и околна среда: тенденции и промени във формите на международния бизнес. *Иконо-*

мически и социални алтернативи, брой 2, с. 96-105

(Zhivkova St., 2013. Mezhdunaroden biznes i okolna sreda: tendentsii i promeni vav formite na mezhdunarodnia biznes. *Ikonomicheski i sotsialni alternativi*, broj 2, s. 96-105)

Раковска, М., 2011. Управлението на веригата на доставките в България в контекста на световните тенденции, Сб. „Логистиката на настояще и бъдеще“, София, издателство ИБИС, с. 37-49.

(Rakovska, M., 2011. Upravlenie na verigata na dostavki v Bulgaria v konteksta na svetovnite tendentsii, Sb. "Logistikata nastoiashite i badeshte", Sofia, izdarelstvo IBIS, s. 37-49)

Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите Обществени поръчки, насочени към една по-добра околна среда (16 юли 2008 г. COM 2008).

(Saobshtenie na Komisiata do Evropeyskia parlament, Saveta, Evropeyskia ikonomicheski i sotsialen komitet i Komiteta na regionite Obshtestveni porachki, nasocheni kam po-dobra okolna sreda (16 yuni 2008)

Bartelmus, P., 1994. Environment, Growth, and Development: The Concepts and Strategies of Sustainability, Routledge

Gechev, R., 2005. Sustainable development: economic aspects, University of Indianapolis Press.

Fung, Victor K., 2013. Global value chains in a changing world, WTO, G.

Huisman, H., 2008. Доклад, представен от холандски експерт, по време на конференция по управление на отпадъци, София

(Doklad, predstaven ot holandski ekspert po vreme na konferencia po upravlenie na otpadatsi, Sofia)

Kolkr, F., 2009. Доклад, представен от холандски експерт по време на конференция по управление на отпадъци, Амстердам, 2009.

(Doklad, predstaven ot holandski ekspert po vreme na konferentsia po upravlenie na otpadatsi, Amsterdam)

Lindner, S. H., 1999. Coming to Terms with the PPP, *American Behavioral Scientists*, iss 43, p. 35.

Mahutga, M., 2011. "When do value chains go global? A theory of the spatialization of global value chains", Blackwell Publishing Ltd & Global Networks Partnership.

Srivastava, K. S., 2007. Green Supply-Chain Management: A State-of-the-art Literature Review, *International Journal of Management Reviews*, Vol. 9, Issue 1, pp. 53-80.

Testa, F, F. Iraldo, M. Frey, 2011. The effect of environmental regulation confirms' competitive performance: The case of the building & construction sector in some EU regions, *Journal of Environmental Management* 92 (2011) 2136-2144.

Wang, F., J. Huisman et. al., 2012. "The best-of-2-worlds philosophy: developing local dismantling and global infrastructure network for sustainable e-waste treatment in emerging economies", *Waste Management*.

Zhivkova St., 2014. Changes in international business forms in the context of sustainable development, CBU International conference on innovation, technology transfer and education 2014, Prague, Czech Republic.

<http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html>